

לעיל], דאשה שבשעת שינתה נדמה היה לה כאילו היא מרגישה שנפתח מקורה, והתעוררה ובדקה ולא מצאה כלום – כיון דדין תרוה"ד הוא מספק, הוי ספק ספיקא וטהורה. ובשיעורי שבט הלוי (ע"ש"ע שם) כתב דמרויב הנשים שבאו לפניו ואמרו שהיתה להן הרגשה וכו' – יחידות שאמרו שאכן היתה להן, כי אינן יודעות וכו', ע"ש. וע"ע בטהרת הבית (עמ' שלה).

ה. יש אומרים שאם בדקה עצמה מיד תוך שיעור וסת ולא מצאה – טהורה, ולא החמיר תרוה"ד אלא כשבדקה לאחר שיעור וסת (כרתי ופילתי ס"ק ג, שו"ת צמח צדק השני יו"ד סי' קל"ג אות ב). וי"א שלתרוה"ד לא מהני גם אם תבדוק בתוך שיעור וסת (חוות דעת סי' קפח ס"ק ב וסי' קצ ס"ק ג וסי' ק לו, נודע ביהודה תניא יו"ד סי' קיט ד"ה ועתה, ערוך השלחן סי' קצ סעי' ו). [וע"ע בפתחי תשובה שדייק מדברי הסדרי טהרה (ס"ק ד ד"ה ודע) דשם נסתפק הסד"ט בהרגישה ובדקה ומצאה מראה טהור, תוך כמה זמן להרגישה צריכה לבדוק כדי שתהיה טהורה, ע"ש. ומזה מדייק הפתחי תשובה: משמע דתוך שיעור וסת טהורה, דמסתפק אולי במצאה מראה טהור – יועיל אף ביותר מזה, ומשמע דס"ל כהכרתי ופילתי הנ"ל. אך לכאורה יש להקשות דדילמא בלא מצאה כלום – ס"ל דאף בבדקה תוך שיעור וסת טמאה, כהנוב"י וחוו"ד, אך במצאה מראה טהור – לא מסתבר ליה לטהר במצאה תוך שיעור וסת בלבד, ורוצה אף ביותר – וזוהי מסתפק. ודו"ק. ועי' במגילת ספר (סי' א סוף או' ד). ואין להקשות דהא לא משכחת בדיקה כשיעור וסת, כדאמרי' בגמ' (יב ע"א) – דכבר כתב החו"ד (שם ס"ק ג) דיש לחלק, דשם הכי אמרינן – דלעולם לא תהיה הוכחה דודאי היה הדם בשעת תשמיש, דיתכן דעד שהכניסה ידה לפניו כבר יצא הדם אחר התשמיש, אבל כאן – כיון שהכניסה העד בתוך שיעור וסת, אם היה דם מקודם – היתה מוצאתו, דלא ייעלם בפרק זמן מועט שכזה (דהא לא איכפת לי מתי בא). ודו"ק].

ז'במגעות והיסטות הלך אחר הרוב ... אם רוב ימיה טמאין' – פרש"י: אשה שאין לה וסת, ורגילה לראות תדיר – מגעה והסיטה טמא אע"ג שלא הרגישה ולא מצאה כתם, שהרי היא בחזקת ספק נדה. ע"כ. והתוספות הוסיפו שודאי כוונת רש"י רק כל עוד לא בדקה עצמה, אבל אם בדקה עצמה הרי הוכיחה טהרתה. אבל גם כך דעת תמהו על דעת רש"י, שלא מצינו חומרא זו בשום מקום דכל אשה שאין לה וסת תהיה סתמא בחזקת טמאה, ורק מטמאה מעת לעת – וגם זה רק בראתה ממש! ע"כ פי' התוספות שמדובר שנמצא דם על חלוקה, ואז אם רוב ימיה טמאים לא תולין לטהר אפי' עברה בשוק של טבחים, דיותר תלינן שבא מגופה. והקשה הרמב"ן א"כ מאי 'מגעות והיסטות' דוקא, ועוד אי איירי בנמצא בחלוקה מה הקשתה הגמרא מ'ארגישה' הרי אמרנו שחוששים שמה הכתם מלפני זמן רב ואז הרגישה ושכחה עד עתה! וי"ל על קושיה ראשונה, דאין מחמירין בזה אלא לקדשים וטהרות ולא לגבי בעלה. ועל קושיה שניה, דסלקא דעתך דהגמרא שמדובר שיודעת שהכתם הוא מזמן קרוב וזוכרת שלא הרגישה (רשב"א).

'שעברה בשוק של טבחים' – דוקא עברה בשוק של טבחים שהדם ניתז שם תדיר, אבל ישבה בספסל ליד עוף שחוט מלא דם ולא נגעה בו – אינה תולה בו (שו"ת מהר"י ברונא סי' קט, דעת תורה סעי' יח, שיעורי שבט הלוי ע"ש"ע סעי' יב).

דף נח

'אמר רב ירמיה מדפתי מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן, רב אשי אמר שמואל הוא דאמר כרבי נחמיה... דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים' – בביאור מחלוקת רב

ירמיה ורב אשי יש אריכות גדולה, והשלכותיה הן לגבי המחלוקת דלעיל במהות טהרת ראייה ללא הרגשה, האם גם כשוודאי מגופה היא טהורה כל שבא בלא הרגשה, עי' לעיל. ונביא כאן את עיקרי המדברים בזה, והם הנודע ביהודה (קמא, יו"ד ס' נה) והסדרי טהרה (ס' קצ ס"ק צג). הנודע ביהודה שם העיר בדברי התוס' כאן (ד"ה מודה) שלכאורה הם מוקשים, שהרי מתחילים במחלוקת על רש"י, שרש"י כתב ששמואל מודה שהיא טמאה מדרבנן – דילמא ארגשה ולא אדעתה. והתוס' חולקים, שאפי' בטוחה ומוחזק לה שלא הרגישה – טמאה, הואיל וראתה דם נדות. ואח"ז כותבים: ורב אשי נמי מודה דלשמואל היכא דלא הרגישה טהורה מן התורה וטמאה מדרבנן, אלא אתי לפרושי דכי נמצא אקרקע טהורה אף מדרבנן. עכ"ל. ולכאורה אין לזה קשר לריש דבריהם. אלא כדי להבין דבריהם יש לראות מה פרש"י על רב אשי, והנה רש"י כתב: 'רב אשי אמר טעמא דשמואל דאמר לעיל בדקה קרקע עולם וכו' – לאו משום הרגשה אלא כרבי נחמיה'. הרי דבא לומר שרב אשי חולק על רב ירמיה, ולרב אשי אין בכלל ענין של הרגשה, ומן התורה טמאה אף בלא הרגשה – כל שודאי בא מגופה, ומה שכתם הוא מדרבנן היינו כשלא ודאי בא מגופה, ומה שמטהר כשמצאה כתם על דבר שאינו מקבל טמאה – היינו כיון דבע"כ יש גם ספק אם בא מגופה, או עיקרו דרבנן, ועל שאינו מקבל טמאה לא גזרו. אבל אם היה ודאי מגופה – אפי' בלא הרגשה – כיון דטמאה מן התורה אין שום צד לטהר כשראתה על דבר שאינו מקבל טמאה. ולפ"ז נבין הסוגיא בריש מסכתין (ג ע"א), דשאלה הגמ': לימא תנן כתמים דלא כשמאי (דהא לשמאי לא חיישינן לשמא ארגשה, וא"כ כיון דמצאה בלא הרגשה – ודאי לא מגופה [רש"י שם]), ומתרתה הגמ': כיון דלא עברה בשוק של טבחים ולא נתעסקה בדם – יש לרבנן בכל זאת צד לתלות בה. ולכאורה קשה, הא עכ"פ ודאי לא הרגישה (דשמאי לא חושש לשמא ארגשה), ולרש"י כל גזירת חז"ל בכתמים היא משום ש מא ארגשה, וא"כ הדרא קושיא לדוכתא דכתמים דלא כשמאי! אלא שפיר לרש"י לא קשיא, דלכן כתב דרב אשי פליג ארב ירמיה, וסובר דאף בלא הרגישה ודאי – כשוודאי בא מגופה טמאה מן התורה, ולכן בכתם אע"פ שלא הרגישה ודאי – כיון דלא עברה בשש"ט ויתכן בכ"ז שבא מגופה – גזרו חכמים ואזלא סוגיא דהתם כרב אשי. ועל זה חלקו עליו התוספות וכתבו דודאי גם רב אשי מודה לרב ירמיה דכל שלא היה בהרגשה – טהורה מה"ת ואינו אלא מגזירת חכמים ובה מסייעים למה שכתבו בריש דבריהם דאין הגזירה משום 'דילמא ארגשה ולא אדעתא', כי א"כ תחזור הקושיה שם בריש מסכתין, אלא ע"כ גזירת חכמים לא משום חשש, אלא כיון שראתה דם נדות, ומובן דגם לשמאי גזרו. וברור.

[אלא דהנובי" שם כתב, דכך בעינן לבאר ברש"י משום הקושיה מריש מסכתין, דברש"י בסוגיין אינו מוכרח לפרש כן, דאפשר לפרש בדבריו 'טעמא דשמואל לאו משום הרגשה דשמואל לא איירי בהרגשה' – דרב אשי סובר דא"צ להגיע לזה, וכמש"כ התוס', אלא משום מה שכתב רש"י בטעם גזירת כתמים 'דילמא ארגשה' והקשנו מריש מסכתין – לכן יש לבאר כן בדברי רש"י, וכנ"ל. אמנם בסיום דבריו שם בענין זה כתב הנובי", דנוכל לומר דאף לרש"י דלרב ירמיה היכא שאין לחוש דילמא ארגשה – אין גזירת כתמים וטהורה לגמרי, בכל זאת אתיא סוגיא דהתם כותיה, דזה מש"כ הגמ' דכיון דבשש"ט לא עברה ולא נתעסקה בכתמים – על כרחך הרגישה ולא אדעתא (וכל מה שאמר שמאי דלא אמר' כן – היינו כשאין לנו הכרח שארע כך), וכמש"כ הרמב"ם (פ"ט מהא"ב ה"א) דחוקת דמים היוצאים מן המקור שיוצאים בהרגשה, וכיון דע"כ בא מגופה – ע"כ הרגישה. עוד כתב הנובי" שם, דיש להבין איך רב אשי מבאר דברי שמואל לענין שכל שאינו מקבל טמאה אינו מקבל כתמים, והא שמואל למד דינו מפסוק "בבשרה" – עד שתרגיש בבשרה! ודוחק לומר דרב אשי יאמר דשמואל לא הביא פסוק זה כלל. ועוד יותר קשה, דודאי לטהר כתם שע"ג דבר שאינו מקבל טמאה הוא רק אם ברור לנו דהוה דרבנן, דבדאורייתא אין צד להקל בנמצא ע"ג דבר שאינו מקבל טמאה, וכדלעיל, וא"כ לרב אשי ברור שכל דינו של שמואל לטהר בכתם שנמצא ע"ג דבר שאינו מקבל טמאה – מתבסס על דברי רבי עקיבא במשנה להלן,

ודרשתו, דכתמים דרבנן, וא"כ מה צריך הוא להביא שוב דרשה דכתמים דרבנן, הול"ל רק משום דכתמים דרבנן כידוע – בנמצא ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה טהורה! ועוד מקשה הנוב"י, אם שמואל בא לפסוק כרבי נחמיה – שיאמר בפשיטות 'הלכה כרבי נחמיה!' ומבאר הנוב"י, דרב אשי מסביר בשמואל דבא לחלוק עמש"כ הגמ' להלן (ס ע"ב) אמר רב מתנה מאי טעמיה דרבי נחמיה דכתיב "ונקתה לארץ תשב". אלא שמואל ס"ל דטעמיה דרבי נחמיה מקרא ד"בבשרה" – דומיא דבשרה, שמקבל טומאה (ושני המקראות אסמכתא, דהא ביאר הנוב"י דשייך להקל בזה רק בכתמים דרבנן, וודאי שלא יהיה ע"ז פסוק, ועי' גם שם בתש" הנוב"י סי' נב בטעמיה דרבי נחמיה). ומה שהוסיפה הגמ' "עד שתרגיש בבשרה" זהו עפ"ד רב ירמיה, ולא מדברי שמואל. ורב אשי מפרש אחרת בשמואל את הלימוד מהפסוק, וכנ"ל. ושמואל לא הוסיף דבר על דרשת רבי עקיבא, ובוהו יתיישב מה שהערנו לעיל דלכאורה יש בדרשותיהם כפילות].

ומסיים הנוב"י דינונו, דהעולה דגם רב אשי מודה שפיר להא דמן התורה בעינן הרגשה [לבד מה שציידד בדעת רש"י וכדלעיל], ולכן כתמים אינם אלא גזירת חכמים, כי באים שלא בהרגשה. רק בשמואל לא רצה רב אשי לבאר כן אלא דטעמו משום כתם ע"ג דבר שאינו מקבל טומאה – וטהורה לגמרי. ולכן הרא"ש לא הביא כלל הא דשמואל, כי הביא את רבי עקיבא ורבי נחמיה, וא"צ יותר [ודלא כהסד"ט דלהלן]. עכת"ד.

אמנם הסדרי טהרה (סי' קצ ס"ק צג) פי' בכל הסוגיא פי' אחר, לשיטתו דלעיל בענין דם שבא ודאי מגופה רק ללא הרגשה, וזת"ד: יש לתמוה לכאורה בדברי רש"י על רב אשי, דהא שמואל גופיה אחרי שאמר את דינו כתב שנאמר "בבשרה" עד שתרגיש בבשרה, הרי שתלה הענין בהרגשה. ודוחק לומר דס"ל לרש"י דלאו מדברי שמואל הוא רק הגמ' כתבה כן אליבא דרב ירמיה. אלא י"ל דאליבא דרב אשי, מה שמסיים שמואל ה"ק: דבעינן מן התורה הרגשה כדי לברר דמגופה אתיא, אבל בלא הרגשה י"ל דלאו מגופה אתיא, ואפי' בבדקה קרקע עולם – אמרינן דלאו שפיר בדקה. ומה ששאלה הגמ' מכל המקומות שם (מי רגלים, עד, שמש וכו') ולא תירצה בפשיטות דשאני התם דודאי מגופה קאתיא – היינו כי מתחילה סברה הגמ' שמטהר שמואל לגמרי אפי' מדרבנן בבדקה קרקע עולם, ולכן גם לא שאלה הגמ' עליו משאר משניות דכתמים, ומהטעם שכתבו התוס' דיכולים היינו לתרץ דשם איירי מוזמן מרובה ואימור הרגישה ולא אדעתא, וזהו הטעם שייך רק אם נאמר דהתורה טיהרה ראייה בלי הרגשה אפי' בודאי מגופה – או סברא היא דאי הכתם מוזמן רחוק י"ל שפיר דהרגישה. אך אם טעם התורה דהוי ספק מגופה, א"כ מה לי שהוא מוזמן רחוק, עכ"פ הוי ספק אי מגופה ולמה שנטמא? אלא דא"כ תקשי למה ברב ירמיה ג"כ לא נפרש כן, דלמסקנה שאמר רב ירמיה 'מודה שמואל שהיא טמאה מדרבנן' – כוונתו כשלא ודאי מגופה, אך בודאי מגופה יודה לרב אשי דאף בלא הרגשה טמאה מה"ת [ופליג ארב אשי רק בהא דדבר שאינו מקבל טומאה], ומנליה לרש"י לבאר ברב ירמיה 'דילמא ארגשה ולא אדעתה' דמשמע שרב ירמיה סובר דללא הרגשה טהורה מה"ת, ורק חכמים גזרו דילמא ארגשה! וי"ל, דלרש"י היה משמע מרב ירמיה דתירוצו קאי רק אקושיית הגמ' האחרונה מ'על בשרה ספק טמא', אבל על קושיות הגמ' הראשונות ממ"ר, עד ושמש – ניחא ליה לרב ירמיה בתירוצי הגמ' דארגשה וכו', וממילא א"א לומר דמודה דטמאה מדרבנן, דשם מה"ת טמאה, דהא אותיום וכו', ובמ"ר מסקי' כר"מ דטמאה משום נדה וכו'. וכן מוכח ממה דקאי אהוכחת רב ירמיה מ'על בשרה' – ושם הרי ודאי מגופה, וכמש"כ הגמרא 'דאי איתא דמעלמא – על חלוקה איבעיא ליה לאשתכוחי', וא"כ למה אמר רב ירמיה דטמאה רק מדרבנן, הרי ודאי מגופה! אלא ע"כ דס"ל דללא הרגשה טהורה מה"ת, ומשמע דרב ירמיה נשאר כהבנת ההו"א דגזירת הכתוב דבעינן הרגשה אפי' בודאי מגופה קאתי, רק הוסיף דחכמים גזרו וכו'.

[וכתב הסד"ט הוכחה לכל זה, דלכאורה למה לא הקשו את כל הקושיות על ר"ע במשנה להלן דאמר דכתמים דרבנן! אלא

ודאי דדוקא בשמואל שהבינו בהו"א דסיבת טהרתו מה"ת הוא משום דגזירת הכתוב דכל שלא בהרגשה טהורה – קשה וכדלעיל, אבל ברבי עקיבא הוי פשיטא לגמ' דכל סיבת ההרגשה היא רק לוודא שמגופה, ולכן כתב שם דכתמים דרבנן, ולא קשה ממי"ר עד ושמש – דבהם ודאי מגופה, ואף בלא הרגשה טמאה מה"ת. ואם תקשה על פשט זה היא גופא מנ"ל, למה הגמ' הבינה דוקא בשמואל כך ולא בר"ע? וי"ל דבדרך כלל תלינן בראיה שבאה ודאי מגופה, דהא בשש"ט לא עברה וכו', אלא כשהכתם מוזמן קרוב אמרי' אי איתא דארגשה – היתה זכורה, והוי כיש ריעותא לפנינו, ולכן הצריכתה התורה הרגשה, ולכן טיהר שמואל כאן בכתם מוזמן קרוב, אבל מוזמן רחוק – שפיר אימא ארגשה ולא אדעתה ולא בעינן הרגשה כלל. ועוד, דס"ל להגמ' בהו"א דאי טעמיה דשמואל דבלא הרגשה טהורה כי ספק אי מגופה, א"כ בראתה מוזמן רחוק ג"כ הו"ל לטהר, כי כנגד חזקת דם מקור בהרגשה בא' ודילמא ארגשה ולא אדעתה – יש מקום לומר שעברה בשוק של טבחים ושכחה כבר (כשם שאתה אומר שהרגישה ושכחה), אלא הבינה הגמ' בהו"א דע"כ טעמו של שמואל הוא דגזו"כ שכל ראייה ללא הרגשה אינה מטמאה. ואז בא רב אשי ומתרץ דשמואל טיהר בלא הרגשה רק היכא דספק אי מגופה, ובוה חכמים גזרו – אבל רק בדבר המקבל טומאה].

וכתב הסד"ט דהתוספות ג"כ סוברים להלכה כשיטת רש"י הנ"ל, אלא דרק פליגי בפשט רב אשי, דלרש"י רב אשי דידיה כבר סובר דהתורה טיהרה ראייה בלא הרגשה כי שמא אינו מגופה, והתוס' סוברים דגם רב אשי מודה בשמואל כרב ירמיה דגזו"כ דראיה בלא הרגשה טהורה אף כשודאי מגופה, כיון דלא מסתבר לתוס' דטעם דרב ירמיה הוא משום 'שמא ארגשה ולא אדעתה' וכמש"כ. וכן מדויק לשון התוספות שכתבו: 'ורב אשי נמי מודה דלשמואל היכא דלא ארגשה טהורה. עכת"ד.

כל דבר שאינו מקבל טומאה אינו מקבל כתמים – נחלקו הראשונים בטעם הדבר; שיטת התוס': כיון שהכתם עצמו טהור – גם על האשה לא גזרו טומאה. אבל מה שטמא בעלמא – אפי' רק בתורת נגעים – גזרו חכמים שהאשה תהיה טמאה (ועי' ביאור שיטתם בסדרי טהרה ס"ק צג ד"ה ועפ"ו, ובחזו"ט דעת ס"ק ח).

שיטת הרשב"א: א. מפני שלא גזרו אלא על המצוי, ודבר שאינו מקבל טומאה אינו מצוי שתשב עליו או שתשתמש בו בשיבה ולבישה וכיו"ב שדרכן של כתמים להמצא. ב. לפי שלא גזרו אלא על דם שנמצא בדבר שראוי לטמאו מחמת דם שנמצא בו, ואגב הכי מטמאים את האשה [וכ"כ המאירי, ושונה מטעם התוס' דהרי לפי תוס' גם אם בעלמא טמא, כגון בתורת נגעים, אפי' שבמקרה זה אינו טמא – האשה טמאה. אבל לפי הרשב"א והמאירי האשה טמאה רק אגב הכלי, וממילא היכא שהכלי לא נטמא ממש בפועל – האשה טהורה. ודו"ק. אמנם לפלא קצת שדעת הרשב"א והמאירי הזו לא הובאה באחרונים, ואולי סבירא להו שהוא כטעם התוספות, ולענ"ד יש חילוק וכנ"ל. וכן בקונטרס הערות עמ' 19 כתבוהו כטעם בפנ"ע].

שיטת הר"ן: כיון שמה שנמצא עליו הכתם הוא טמא – גזרו רבנן לטמאות האשה כדי שלא יבוא לטהר את הבגד (ועי' בסד"ט ובקונטרס הערות שם בביאור דבריו).

וע"ע בנודע ביהודה (קמא ס' נב) דביאר טעם נוסף בזה, ובחזו"ט דעת (ס"ק ח) דחה דבריו. וע"ע בחידושי החתם סופר בסוגיין ובתשובותיו ס"י קפב [וע"ע קונטרס הערות עמ' 20]. ובגמרא להלן (ס ע"ב) אמרה הגמרא שטעמו של רבי נחמיה מדכתיב (ישעיה ג) "ונקתה לארץ תשב" כיון שישבה לארץ – נקתה. ע"כ. וצ"ל דהוא אסמכתא בלבד, וגם אינו פסוק מן התורה, לכן צריכים טעמים בסברא (מהר"צ חיות, מעדני יו"ט להלן שם ס"ק י, משחת אהרן ופתחי נדה להלן שם).

דבר שאינו מקבל טומאה – בפתחי תשובה (ס"ק יח) הביא דיוני האחרונים אם נייר מקבל טומאה

או לא, ע"ש ובאחרונים ואכמ"ל. ובשיעורי שבט הלוי (עשה"ע סעי' י) כתב דניילון מסתבר שאינו מקבל טומאה, וכן צמר גפן ג"כ אינו מקבל טומאה בפשטות אך נראה להחמיר, ושאר בגדים סינטיים דטהורים כשהרוב מחומר שאינו מקבל טומאה, מ"מ יש להזהר בהם דאופן עשייתם יכול להשתנות, וכל שמיוחד למדרס יש לחוש. עכ"ד. ועי' טהרת הבית (עמ' תה-ת).

תוד"ה כרבי נחמיה ... מ"מ מקבל טומאה בנגעים' – צ"ע הרי גם אבנים מקבלים טומאה בנגעים כדכתיב "וחלצו את האבנים אשר בהן הנגע", א"כ למה יושבת על קרקע עולם אינה טמאה, ובמשנה להלן תנן להדיא 'ישבו על ספסל של אבן' (הגהות הג"מ שמחה מדעסוריא). וכן לפי תוס' גם בית חשיב דבר המקבל טומאה, כיון שמקבל טומאת נגעים (תורת השלמים סי' קצ ס"ק יג), אך רק בבית בארץ ישראל (כרתי ופתי ס"ק ט לדעת תוה"ש, אך הוא ידיה חלק עליו וכדלהלן. וע"ע סדרי טהרה ס"ק יט). אמנם י"א דכיון שבבית אם עבר הנגע נטהר מעצמו – לא נקרא מקבל טומאה, אלא רק 'בית המנוגע', משא"כ בבגד שגם אם עבר הנגע צריך טבילה – נקרא מקבל טומאה (הגר"ח מבריסק, וקרוי לזה בכ"פ שם).

'שאני ידה דכולה עבידא דנגעה' – י"מ שהחשש שהיד נוגעת באותו מקום ממש, כיון שידיים עסקניות הן (רשב"א, רא"ש). וי"מ דאין החשש שמה נגעה בידיה באותו מקום, אלא חיישינן שנגעה באותן מקומות מן הגוף שאפשר שבשעת נגיעתה ניתו הדם מן המקור על ידיה (מגיד משנה פ"ט מהא"ב ה"ח).

'עד מקום חבק וחבק עצמו כלפנים' – פרש"י: חבק – ספק. וכמדומה לי שהוא קפץ הירך והשוק שקורין 'ייריט', וקאמר דעד מקום שהוא מתחיל קרוי פנים, וחבק היא מתיחת הגידין שחובקין הירך והשוק יחד סמוך לאותו קפץ. עכ"ל. [ולכאורה לפ"ז הוא תיאור סוף פנים הרגליים רק לצד האחורי ולא לצד הקדמי]. והתוספות והרשב"א הביאו שני פירושים נוספים בשם הערוך (ערך חבק ג): א. שנועלים אנפילאות [גרביים ארוכים] שיש בה לולאות ומקור חבור הלולאות קרי חבק. ב. שכופף השוק על הירך, מה שמתכסה הבשר ע"י כפיפת השוק על ירך, שחובקין זה את זה – קרי מקום חבק, ע"ש שמחבקים זה את זה. [ולפי פירוש ב הערוך ג"כ לכאורה הוא רק תיאור סוף פנים הרגליים רק לצד האחורי ולא הקדמי. ועוד קשה שאם כל מה שמתכסה נקרא מקום חבק – א"כ מה נקרא צדדים? ולפי פירוש א אולי היו קושרים מקדימה ומאחורה ולפ"ז קאי על שני הצדדים, ובאמת בערוך שלפנינו בפי' א כתב להדיא: 'ומחברין אותן לולאות באמצע השוק, פעמים מפנים ופעמים מאחור'. עכ"ל. ובערוך לנר האריך לדייק בלשון הערוך ולהשוותם לדברי התוס' והרשב"א, ומסקנתו שיש שני שיעורים, שיעור אחד להבדיל את האמצע מהצדדים – וזה כל היכא שכשמצמידים את הרגליים הבשר שבוה ובוה דבוק יחד. ושיעור שני ללמעלה ולמטה, ועל זה הביא הערוך את השני הפירושים די"א במקום קשירת הלולאות וי"א עד המקום שדבוק זב"ז כשמקפלים את הרגל. ויתיישבו כל הערותינן].

'כשיר' – פרש"י רצועה בעיגול כצמיד. וכ"מ ברמב"ם (פ"ט ה"ט) שכתב: כתם הנמצא על בשרה שהוא ארוך כרצועה או עיגול או שהיו טיפין טיפין וכו'. עכ"ל. אבל בטור משמע ד'כשיר' היינו טיפין טיפין שעשויין כצמיד, אבל רצועה אחת עגולה כצמיד – ודאי טמא. ובב"ח דלהלן הביא מכאן ראייה לשיטתו דהטור מבאר הסוגיה לענין צירוף, עי' להלן.

'כשורה' – ברא"ש פי': טיפין עשויין כשורה, וברשב"ם פי': הרבה שורות. ועי' בב"ח (סי' קצ) שדייק

מהרא"ש דבטיפין עשוין כסדר – לא הסתפקה הגמרא, ורק בצורה משונה (עי' להלן). אך לפ"ו צ"ע לכאורה מהאי 'כשורה' ובהגהות על הטור השלם כתבו דיש הבדל במידת ישרותה – וכמש"כ הערוך לנר על התוס' ד"ה כשורה, ע"ש.

'טיפין טיפין' – ברא"ש פי': מעורבבין. ובטור פי': כחצובה. והרא"ש כתב דלפי' רשב"ם דלעיל נבאר כאן או בצורת כשיר או בצורת כשורה. ובאור זרוע כתב בפשיטות הכא לפי' רשב"ם שתיים זו מעל זו, משמע בצורת כשורה. ודו"ק.

'מהו'? – הגמרא ניסתה להביא ראיה לאסור, ודחתה – דילמא דעביד כרצועה – שאז ודאי טמאה, ונשארנו בספק. אלא שהגמרא להלן נט ע"א כתבה בפשיטות 'כתם ארוך מצטרף, טיפין טיפין אינן מצטרפין'. והקשו כל הראשונים מאי שנא התם דפשיטא להו דטיפין טיפין אין מצטרפין, וכאן הגמרא נשאתר בספק? ויש כמה שיטות בביאור הסוגיה, ונפק"מ למעשה מהם, ונאריך בזה בס"ד. **שיטה א** – התוספות כתבו לתרץ, דבעית ר' ירמיה בסוגיין איירי בטיפין שעל בשרה, ומאי דפשיטא ליה לגמ' להלן דטיפין טיפין אינן מצטרפין – איירי בטיפין שעל בגדה, דיש יותר לתלות בדם מאכולת על הבגד מעל בשרה. עכ"ד. ופשוט דבריהם דהן על בגדה והן על בשרה בכתם פחות מכגריס – טהורה, וכאן השאלה האם לצרפם לטמאה כשיחדו יהיו כגריס ועוד, דבבשרה הסתפקה הגמ', ובבגדה פשיטא דאין מצטרפין – כי יש יותר לתלות בדם מאכולת. וכ"כ הרשב"א בשם הראב"ד ורבותינו הצרפתים. וכן פ' הבית יוסף בדעת התוספות. אבל הש"ך (ס"ק י) כתב דדעת התוספות כרמב"ם דלהלן, דעל בשרה טמא בכל שהוא – אף בפחות מכגריס. ובסודי טהרה (ס"ק יב) תמה עליו מפשט לשון התוספות, וכמו שהבאנו לעיל, וכתב על דברי מהר"ר אברהם ברודא שתמוהים מרישא לסיפא. ברם (בס"ק טז) יישב מעט דבריו, שלשיטתו יש ראיה מדברי התוספות במקום אחר דסבירא להו כרמב"ם, ע"ש, ואכמ"ל. [ומ"מ צריך לומר בדעת התוספות שהבעיה לענין צירוף – רק בטיפין טיפין, אך מה שנקטה הגמרא 'כשיר כשורה' זה בגלל צורתם המשונה, והבעיה היא בצורת 'אם תמצא לומר', דהיינו אם תמצא לומר דטיפין פחות מכגריס על בשרה מצטרפין, – דילמא בצורה משונה לא יצטרפו (וכמו שביארו שאר פוסקים דלהלן אף בבעית טיפין טיפין). אך קצת קשה סדר הדברים בגמ', דטיפין טיפין נמצא בין הבעיות של 'כשיר כשורה' לבעית 'לרוחב יריכה' לכאורה ללא קשר, שהם מדין צורה משונה והוא מצד צירוף. ודו"ק].

שיטה ב – הרשב"א כתב לפרש הסוגיא, ושכן הסכים מורו רבינו יונה, כך: כתם פחות מכגריס אינו מטמא אף בבשרה (ובזה הוא כפשוטו שיטת התוספות דלעיל) וגם אינם מצטרפים אפי' בכשיצטרפו יהיה בהם כגריס ועוד, וזה מה ששנינו טיפין טיפין אין מצטרפים. ובעית הגמ' כאן היא בטיפין ביותר מגריס שלכשעצמם היו מטמאים גם כל כתם בפני עצמו, אלא כיון שיש בהם צורה משונה ויש צד שלא נופל מן המקור בצורה כזו [אלא נופל או כתם אחד או טיפה אחר טיפה בסדר קרוב לישר אך לא ישר ממש כסרגל (ערוך לנר) ובצורה מלמעלה למטה] האם בגלל זה נטהרה ונאמר שאינו ממקורה. אלא דלפ"ו קשה למה לא דייקה הגמ' מהא דפשיטא לן דבטיפין טיפין פחות מכגריס – אינן מצטרפין וכדפי' לעיל, משמע אבל טיפין מעל גריס מצטרפין! ומתרץ, דספק הגמרא היה דאולי מה שמקילים בצורה משונה – זהו רק בבשרה, דצורתם המשונה של הכתמים מוכיחה דאינן ממקורה, אך בבגדיה שכל הזמן זזים על גופה – יתכן שנוצרת כזו צורה גם מדם מקורה, ובוה טמאה ודאי ביותר מכגריס, וע"ז כתבה הגמ' להלן דטיפין טיפין – פחות מכגריס עכ"פ – אין מצטרפין. אבל כיון שהגמרא אינה פושטת את הספק, כי 'דילמא כרצועה' הוא דיהויא בעלמא, על כן יש להחמיר

וכל כתם מעל גריס – טמאה, אפי' כשהוא בצורה משונה. אבל יהיה נפק"מ בין שיטה זו לשיטה א', דלשיטה א' הספק היה רק בטיפין פחות מכגריס על בשרה אם מצטרפין, וכיון דנקטינן מספק לחומרא א"כ טיפין פחותים מכגריס על בשרה מצטרפין לכגריס ועוד, ורק על בגדה אינן מצטרפין. אבל לשיטה ב' מחמירין רק בטיפין מעל כגריס, שאפי' בצורה משונה ואפי' על בשרה (דבוה יש להקל יותר בצורה משונה, וכדלעיל) – טמאה, אבל טיפין פחות מכגריס אין מצטרפין אף אם יחדו יהיה בהם כגריס ועוד, בין בבשרה בין בבגדה. והרשב"א דידיה מסיים: 'זמ"מ לראשונים שומעין להחמיר'. דהיינו דאף טיפין קטנים פחות מכגריס על בשרה – מצטרפין לכגריס ועוד. [ועדיין לכאורה יש לעיין בזה בדברי הרשב"א עצמו שכתב בתורת הבית הקצר (יו"ע"ב): נמצא על בשרה למטה מכנגד בית התורפה כתמים גדולים עשויין טיפין טיפין, וכן אם הכתם עגול כשיר או שהוא עשוי טיפין טיפין כשורה או כחצובה וכו' אע"פ שמתוך צורת כתמים האלו נראין שלא בא דם מן המקור – טמאה, לפי שהחלוק עשוי להתהפך כאן וכאן ומתוך כך נטף הדם פעם כאן ופעם כאן, והוא שיש כגריס ועוד במקום אחד. עכ"ל. פתח בבשרה וסיים בחלוקה, ומלבד מה שמשמע דכאן קאי לפני מש"כ בתורת הבית הארוך (יה"ע"ב) דיש להחמיר וכו' כראב"ד – וזה קצת תימה, דהא בריש שער הכתמים (טו"ע"ב) כתב בתורת הבית הקצר כראב"ד וסייעתו, ומשמע דקאי כבר אחרי החומרא. – מלבד זאת קשה מה כתב דבחלוקה עשוי להתהפך וכו', הא זהו רק טעם למה הגמ' לא הסתפקה כלל על כתמים משונים בחלוקה, אבל כעת אחר שהסתפקה הגמ' גבי כתמים משונים בבשרה, ופשטנו הספק לאיסור, לא כתב לזה טעם כלל! וצ"ב. ועי' לקמן בס"ד].

שיטה ג – הרמב"ם (פ"ט מהל' איסורי ביאה ה"ו) כתב: מה בין כתם הנמצא על בשרה לכתם הנמצא על בגדה, שהכתם הנמצא על בשרה אין לו שיעור, והנמצא על הבגד אינו מטמא עד שיהיה כגריס וכו', נמצא טיפין טיפין וכו'. עכ"ל. ולהלן (ה"ט) כתב: הכתם הנמצא על בשרה שהוא ארוך כרצועה או עגול או שהיו טיפין טיפין וכו' טמאה, ואין אומרים אילו נטף מן הגוף לא היה כזה וכו'. עכ"ל. ומבואר מדבריו, דעל בשרה כל כתם טמא אף בפחות מכגריס. וביארו שם המגיד משנה והגהמ"י טעמו, ועי' כסף משנה ובית יוסף ולחם ושמלה, ועי' בזה להלן בס"ד. וביארו המפרשים, דהרמב"ם ג"כ פי' בעית הגמרא האם יש להקל בצורה משונה, אלא דלשיטתו דעל בשרה טמאה אף בכתם פחות מכגריס – נסתפקה הגמ' האם עכ"פ כשיש לכתמים צורה משונה שיש מקום לומר שלא יצא ממקורה בצורה כזו – טהורה [כל עוד אין באחד כגריס ועוד], ומאי דפשיטא ליה לגמ' להלן 'טיפין טיפין אין מצטרפין' – היינו על בגדה בפחות מכגריס, אע"פ שיכולים להצטרף לכגריס ועוד – אין מצטרפין. והבעיא לא איפשיטא, ולחומרא. ובשול"ת התשב"ץ (ח"ג סי' נה אות טו) פסק כרמב"ם, אך בחיבורו ובפסקיו לנדה כאן הביא את דעת הרמב"ם וכתב עליו: וכל גדולי המורים הראשונים והאחרונים ז"ל חלוקים עליו וסוברים וכו'. ולכאורה סותר דבריו. ובהגהמ"י (שם אות א) כתב דרבינו שמחה פסק כרמב"ם. וכ"פ הש"ך, ועי' להלן בפסקי השו"ע והאחרונים ובמשנ"כ בזה בס"ד. ונמצא דבוה מודה הרמב"ם לרבינו יונה והרשב"א (בעיקר דעתו), דבעית הגמ' היא בגלל הצורה המשונה שיש צד מחמת כן דאינו ממקורה, אלא דלרמב"ם דכתם פחות מגריס טמא בבשרה – על זה הסתפקו מה הדין בצורה משונה, ולרבינו יונה ורשב"א דכתם פחות מכגריס טהור בבשרה – הסתפקו בכתם יותר מכגריס אם יש כאלו בצורה משונה, אולי נתירה. ובוה מודים רבינו יונה והרשב"א לראב"ד ורבותינו הצרפתים, דכתם פחות מכגריס טהור אף על בשרה, אלא דלראב"ד ורבותינו הצרפתים בעיית הגמ' היתה לענין צירוף בכתמים פחות מכגריס שעל בשרה – ופסקינן מספיקא לחומרא, ולרבינו יונה והרשב"א טהורה בכה"ג, דהבעיא היתה על מעל כגריס, וכדלעיל.

שיטה ד – הרא"ש כתב: והא דאמרינן וכו' טיפין טיפין אין מצטרפין, היינו על הבגד דאיכא לספוקי בכל טיפה וטיפה בדם מאכולת, אבל על בשרה – לא תלינן בדם מאכולת, אלא דמספיקא

וכו' משום דאי נפל מאותו מקום – לא עביד דנפיל בכה"ג. ולא איפשיטא. איכא דאמרי בכתמים להקל, ואיכא דאמרי לחומרא וכו'. דיחויא בעלמא הוא דכרצועה, ומשמע דאריכות לשון הברייתא וכו' דאתא לאתויי דבר חידוש [דטמאה]. עכ"ל. וכתב הבית יוסף, דמשמע מלשון הרא"ש דס"ל דכתם שעל בשרה – אפי' בפחות מכגריס טמאה, וכרמב"ם, שהרי כתב ד'על בשרה לא תלינן בדם מאכולת'. ואע"פ שיש לדחוק ולפרש דה"ק שאין לתלות בדם מאכולת כל כך כמו שיש לתלות על הבגד – וכמש"כ התוס' – מ"מ פשטא דלישנא משמע דלא תלינן כלל. עכ"ד הב"י. ולא זכיתי להבין איך רצה הב"י לדחוק בלשון הרא"ש כנ"ל, דאמנם את עצם התיבות 'לא תלינן בדם מאכולת' אפשר להסביר: 'כל כך כמו בבגדה, אך הקישור בדברי הרא"ש לא הבנתי, דלכאורה אם אכן הפשט כך בדבריו, א"כ מה המשיך לבאר דבעית הגמ' בטיפין סיפין הוא מצד צורה משונה, הא אדרבה כיון דבבשרה פחות תלינן בדם מאכולת א"כ יש להתספק לענין צירוף דאולי אף בלי צורה משונה מצטרפין, ודלא כעל בגדה, וכמו שביארו התוס' בבעית הגמ' בטיפין סיפין מחמת שאכן כתבו 'דיש יותר לתלות בדם מאכולת על הבגד מעל בשרה'. ודו"ק. וצ"ע. עכ"פ בפשיטות הכרעת הב"י ברורה דדעת הרא"ש כרמב"ם, ומה שכתב 'אע"פ שיש לדחוק...מ"מ פשטא דלישנא משמע' – מבואר שהוא מאמר מוסגר שמיד דוחהו, ופשוט לכל מעיין בדבריו. ודלא כמו שראיתי לכמה אחרונים שהשאירו הענין כבספק דהב"י לא הכריע בדעת הרא"ש. וגם בתורת השלמים (ס"ק ט) במש"כ ד'משמעות תוספות הרא"ש להיפך מהרמב"ם וכמש"כ הב"י – צ"ל דתיבת 'הרא"ש' היא ט"ס, וכן העירו בהגהות והערות בטוש"ע השלם שם. וכן כתב הש"ך (ס"ק י) בדעת הרא"ש, ופשוט. ואמנם בכרתי ופליתי (ס"ק יח) ביאר בדעת הרא"ש כדעת התוס', והטור דלהלן, אך לא כתב כן בדעת הבית יוסף, ע"ש ודו"ק].

[ובדעת הרמב"ן יש סתירה לכאורה, וציין לזאת הסדרי טהרה (ס"ק יב), שהרמב"ן בהלכותיו (פ"ד) בדין ד כתב: אחד כתם הנמצא על בשרה ואחד כתם הנמצא על בגדיה – אינו מטמא עד שהוא כגריס. עכ"ל. ובדין יז כתב: כתם על בגדיה ובשרה כאחד – תולה במאכולת. עכ"ל. ומשמע דעל בשרה לחוד – אינה תולה במאכולת. ונשאר הסד"ט בצ"ע. אמנם המגיד משנה (פ"ט מהא"ב ה"ו) כתב בפשיטות דדעת הרמב"ן כרשב"א וראב"ד. ועי' בלחם ושמלה (ס"ק יג) דכתב ע"ד הסד"ט דאין סתירה, דהרמב"ן בדין יז שכתב דעל בגדה ובשרה כאחד תולה וכו' – אינו לדיוקא כמש"כ הסד"ט, אלא לחידושא דמצטרפין לכגריס כתם שעל בשרה ובגדיה (דאם לרמב"ם דכתם על בשרה א"צ שיעור – בכ"ז על בגדה ובשרה צריך שיעור כמש"כ להדיא פ"ט הכ"ג [ודלא כהחוות דעת, עי' באחרונים ונלקטו בטהרת הבית ח"א עמ' שפ-שפא], כל שכן לרמב"ן דכתם על בשרה צריך שיעור – דיצטרף עם כתם שעל חלוקה), והעיקר כמש"כ הרמב"ן בפירוש בדין ד דכתם שעל בשרה בעי שיעור. ומיהו מש"כ הרמב"ן בפ"ד דין כג צע"ג לפע"ד. עכ"ד הלחם ושמלה. ונראה דמש"כ 'פ"ד דין כג' – זה ט"ס, וצ"ל 'פ"ד דין כא', דשם כתב הרמב"ן משפט כזה: 'אין תולין בין בגופה בין בחלוקה' – וזה באמת לכאורה מחוסר ההבנה. ועי' בהגהות הגרא"ז מלצר שם (אות ג) דתיבות אלו קאי אסעיף שלפניו ולא קשיא מידי, ע"ש. ודע דמה שהביא הרשב"א במשמרת הבית (יח ע"ב) את הרמב"ם ורמב"ן כסייעתא לשיטתו (מעיקר דעתו) ולשיטת מורו רבינו יונה (והובאו דבריו הנ"ל בפשיטות יתר בב"ח סי"ב, ע"ש) – זהו רק שלמדו כמוהו את הסוגיא שהביעא לענין צורה משונה, וכדנתפרש לעיל, ולא לדינא דבבשרה, וכמבואר בדבריהם, ופשוט. וכן מבואר בש"ך ס"ק יד (גבי מה שהביא הרשב"א את הרמב"ם) ודחה בזה הבנת הב"ח עי' להלן בסמוך. וגם לשון הבית יוסף מוכיח כן דכתב (סא ע"א) דדעת הרא"ש דהסוגיא 'לענין אם צורתן מוחכת עליהן דלא מגופה אתא – הוא דקא מיבעיא ליה, וכשיטת הרשב"א ורבו ז"ל, וכך הם דברי הרמב"ם עכ"ל. דהיינו לענין פשט הסוגיא, אך לדינא דבבשרה כבר ביאר לפניו ואח"כ דהרמב"ם והרא"ש פליגי ארשב"א, ודו"ק. ולא הוצרכתי לכתוב כן מחמת פשיטותו, אלא מפני שראיתי לגרא"ז מלצר זצ"ל בהגהות על הרמב"ן (בהלכותיו פ"ד ה"ד) דהתפלא מאד על הרשב"א במשמרת הבית הנ"ל דכתב שדעת הרמב"ן כרבינו יונה דמירי בטיפין גדולין וכו'. עכ"ד. ולפמש"כ בס"ד לא כ"כ הרשב"א, וניחא הכל].

[ובדעת הטור, כתב הב"י דס"ל כראב"ד ורבותינו הצרפתים דהא הטור כתב ד'טיפין סיפין על בשרה מצטרפין לכגריס', ומשמע דאם אין בכולן יחדו כדי לצרף כגריס – טהורה, וזה דלא כאביו דס"ל כרמב"ם וכמש"כ לעיל דכתם שעל בשרה

מטמא אף בפחות מכגרים. ואע"פ שכתב הטור לשון 'אפילו אין הטיפין עומדים בסדר זא"ז אלא עומדים בשינוי' – דמשמע לכאורה דבעית הגמ' היתה לענין צירוף, – י"ל כמש"כ לעיל בשיטת התוספות, דאע"פ שכתבו דהבעיא לענין צירוף היינו בעיית 'טיפין טיפין', אך שאר הצורות גם אינהו מודו דהבעיא לענין צורה משונה, ובבשרה, דאת"ל דמצטרפין טיפין פחות מכגרים, דילמא בצורה משונה אין מצטרפין. והנה, הב"ח פי' דעת הרא"ש והטור בצורה שונה, ואנכי הקטן לא זכיתי להבינה, ועוד יותר נבוכתי בראתי שכל האחרונים פי' דברי הב"ח בצורה שונה ממה שראיתי בעיני הדלות, ולא זכיתי להבין, ושאלתי לחכמים ואין מגיד לי, ואציע הדברים בפניכם בס"ד. וז"ל הב"ח: עוד כתב הרא"ש וכו' עכ"ל [הרא"ש], ולפ"ז משמע דלמאי דלא חיישי' לדחויא וכו' טמאה היא אפי' בפחות מכגרים ועוד, והכי משמע ברמב"ם [כאן דייק כן מהרמב"ם הל' ט, במקום להביא דבריו המפורשים בהל' ו, וכבר העירו בזה הש"ך ס"ק יד והאחרונים, ועי' במילואים לכאן] וכו', אבל רבינו [הטור] נמשך אחר לשון התוס' שכתבו וכו' עכ"ל [התוס'], נראה דסבירא להו דקא מיבעיא ליה וכו' מצטרפין וכו' ופשטיה לחומרא דמצטרפין. ואין ספק דכך היה מפרש רבינו בדברי הרא"ש שהם לקוחים מדברי התוס'. ומש"כ הרא"ש 'אבל על בשרה לא תלינן' טעמו לומר דאינו פשוט כ"כ לתלות וכו' ואף בכל שהוא שנמצא על בשרה טמאה, אלא דמספקינן בכשורה וכשיר וטיפין טיפין אף ביותר מכגרים משום דלא עביד דנפיל בכה"ג. ופשטי לאיסורא בכיותר מכגרים, אבל בכגרים תלינן במאכולת – אע"ג שלא שכח מאכולת רצופה בבשר, מ"מ ג"כ לא שכח דנפיל מבשרה כה"ג וכו'. וכיון דהדבר שקול לכל צד בשוה – אזלינן לקולא בכתמים. וכ"פ הרשב"א וכו' ושכ"פ המפרשים וכ"ד הראב"ד ז"ל ודעת רבותינו הצרפתים ז"ל וכ"פ הרא"ה וכו'. עוד כתב הרשב"א וכו' [כאן מביא את פי' הרשב"א] וכו'. פסק, והנכון כהכרעת הרא"ש ורבינו, דבבשרה חמיר טפי מבחלוקה, דטיפין טיפין בבשרה מצטרפין, ואם יש בכולן כגרים ועוד – טמאה, ובנעשה כרצועה באורך הירך או אפי' טיפין טיפין, אם עומדים בסדר זא"ז באורך הירך – אפי' פחות מכגרים נמי טמאה, כדפרישית לעיל דהכי מוכח מדברי הרא"ש ורבינו. ע"כ הפסק. עכ"ל הב"ח. והמתבאר מדבריו, דס"ל דהרא"ש והטור סבירא להו דיש כאן ג' חילוקים: א. על חלוקה: כתם פחות מכגרים טהור ואפי' הרבה כתמים שיכולים להצטרף יחד לכגרים – אין מצטרפין. ב. על בשרה כתם בצורה רגילה: טמא, ואפי' בפחות מכגרים. ג. על בשרה כתם משונה: פחותים מכגרים – טהורה, יכולים להצטרף לכגרים – אין מצטרפין, כל אחד יותר מכגרים – ספק הגמרא ולחומרא. ועיין בזה היטב. ומשום הכי לא זכיתי להבין דברי כל האחרונים (ובכללם הש"ך ס"ק י, תורת השלמים ס"ק ט, סדרי טהרה ס"ק יב, ערוך השלחן סעי' לז) שכתבו שהב"ח פסק כהיש אומרים בסעי' ח בשו"ע, שכתם שעל בשרה פחות מכגרים טהור אלא שמצטרף לכגרים ועוד (וכפי שיבאר להלן בס"ד) ולכאורה דבר זה לא כתב הב"ח כלל, וצ"ע. אלא דבשלמא להבנת האחרונים הנ"ל בב"ח מוכן מה שהביא הב"ח על דבריו שכ"כ הרשב"א, הראב"ד, רבותינו הצרפתים והרא"ה, – דהיינו דכתם על בשרה פחות מכגרים טהור אלא דמצטרפין לכגרים, אך לפי מה שעניי הכחות רואות בדבריו, לא הבנתי מה הביא מהראשונים הנ"ל כלל. ונצטרך לומר בדוחק דרצונו לומר דהראשונים הנ"ל חילקו בין בשרה לגופה לענין צירוף, וכן הוא לדעת הב"ח, וה' יאיר עיני].

לענין פסק ההלכה בנידון זה, כבר אין מקום להאריך כאן, ואשלימו בעז"ה במילואים שבסוף החוברת.

'דבר זה הוריתי בעיר רומי לאיסור, וכשבאתי אצל חכמים שבדרום...' – מכאן ראינו מוכח כמש"כ המפרשים וכן כותבי הדורות שיש בארץ ישראל עצמה מקום שנקרא 'רומי', דאל"כ היה צריך לומר 'וכשחזרתי לארץ ישראל', ולשונו 'וכשבאתי אצל חכמים בדרום' משמע שבא בתוך ארץ ישראל למקום מושב בית דין שהיה ביהודה והיינו הדרום. וברומי' שבארץ ישראל שם היה בזמן מן הזמנים מושב הקיסרים, וכדמוכח מנקירתא דמבי ר' לבית אנטונינוס [עבו"ז י ע"ב], ועי' ג"כ בכפתור ופרח פי"א (חסדי דוד על התוספתא פ"ז [בסוף דבריו, אמנם בתחילת דבריו שם כשסבר ש'רומי' כפשוטו מבאר מתי היה רבי אלעזר ב"ר יוסי ברומי, ע"ש. כמו"כ מקיים יותר גירסת התלמוד בסוגיין 'וכשבאתי אצל חכמים בדרום' מגירסת התוספתא שם 'וכשבאתי אצל חברי', דסברא שהיה הולך לשאול אצל החכמים ולא אצל חבריו. ובענין מש"כ שהיתה עיר

בא"י בשם רומי ושם היה בזמן מן הזמנים מושב הקיסרים, – ע"י בן יהודע עב"ז שם לגבי נקיירותא דהוה אתי מביתיה דרבי' שכתב : נראה הענין כך דהיה למלכי רומי עיר אחת בא"י ששמה קיסרי כמה חדשים ידועים בכל שנה כדי שתהיה ניכרת שליטה שלהם, וזו קיסרי נחשבת ג"כ לעיר המלוכה שלהם וכו'. עכ"ל, ע"ש.

'בדקה חלוקה והשאילתו לחבירתה, היא טהורה וחבירתה תולה בה ... לענין דינא תנן' –
 פי' לענין כיבוס, שאין השניה חייבת לתת שכר כובס, דאומרת לה אני לא סומכת על הבדיקה שלך. ודוקא בבדקה הראשונה בעצמה, אבל אם בדקתו הראשונה בפני עדים – אינה תולה בה, וחייבת השניה בדמי הכיבוס, דודאי בדוק היה. אבל י"א דאף אם בדקתו בפני עדים אמרינן אולי לא בדקה שפיר. אמנם אם העדים עצמם ראו שהיה בדוק שפיר – אינה תולה בה השניה לכו"ע וחייבת בדמי הכיבוס (ע"פ רשב"א ומאירי).

'לענין דינא' – אמנם הרמב"ם וטו"ש"ע השמיטו דין זה, וצ"ע (פתחי נדה, אוצר חיים).

'לענין דינא' – יש להוכיח מכאן דשואל גרע מגולן, דהרי גולן ודאי אינו חייב על הכיבוס, כיון דלא נשתנה שמו ע"ז, ואפ"ה שואל חייב (נתיבות המשפט ח"מ סי' שמ ס"ק ד). ובאמת יש להקשות למה שואל חייב בכיבוס, הלא פטור במתה מחמת מלאכה (קבא דקשייתא סי' לט). והרבה תירוצים נאמרו בזה (נלקט מתוך הספר הגדול קבא דקשייתא ג' כרכים שנאספו בו תשובות מכל הרבנים);

א. כיבוס הבגד אחר לבישתו הוא דרך תשמישו הרגיל, וצריך להחזיר הכלי כמו שקיבל, והוי כהתנו כן מראש (ר"מ פיינשטיין, רש"ד גרוס, רש"ק גרוס, ר"י וינגולד).

ב. כיון שרגילות נשים לראות דם וכו' סביר שהמשאילה התנתה עם השואלת שלא תלבשם בימים המסוגלים לראייתה, והשואלת פשעה (קשות מיושב, ר"נ גשטטר).

ג. כיון שאשה מרגשת בעצמה היה לה לשים לב שלא תלבשם בימי נדותה ותלכלכם (קבא דניחותא, ר"מ קליין).

ד. כיון שגם אם היה הבגד אצל השואלת היתה מכבסתה, לא נפטרה מלכבס משום שמחזירה (תורת מיכאל סי' לט).

ה. היכא דביד השואל לתקן בגוף החפץ – חייב לתקן (ר"נ נוסבום, ר"א אובנד, רח"ג מרקסון, ר"י ויינגולד).

ו. אין השתמשות הבגד גורמת להתלככותו בדם, ולא דמי לשאר מתה מחמת מלאכה דהיינו שהשתמשות גורמת הביולוי (ר"ש וואנר, רח"פ שיינברג, רב"מ אורחי, רד"י מן, ר"ש רפאל, ר"י מנלה).

ז. יכולה היתה לשים מוך ולמנוע התלכלכות הבגד (ר"י גרוסמן, רז"נ גולדברג, רח"נ ויסבלום).

ח. לכלוך הבגד בדם נקרא מזיק בידים (רד"י מן, ר"י סילמן, ר"י הורביץ).

ט. לכלוך הבגד בדם לא הוי ככחש דגופא, אלא כנוק מחוץ לגופה (רח"נ ויסבלום).

י. אם היתה מפרשת מראש שתלבשנו בימי נדותה – פטורה מלכבס, ושלא פירשה – הוי כשינתה וחייבת (ר"מ שטרנבוך).

יא. יש לציין שהפוסקים השמיטו דין זה שהשואלת חייבת לכבס, וכלעיל (רש"ב ורנר).
 וע"ש באריכות הכותבים וגם בכמה תירוצים שלא הבאנום כאן.

(ע"ב) 'לבשה שלשה חלוקים הבדוקים לה... אם יכולה לתלות – תולה אפילו בתחתון, אינה יכולה לתלות – אינה תולה אפילו בעליון' – דוקא בחלוקים כעין כותנות, ששייך

לומר שנתקפלו התחתונים ועבר מהתחתון לעליון ולהיפך, וכן במלבושים שלהם שהיו פתוחים מבית הצואר עד למטה. אבל מלבושים גמורים ובפרט במלבושים שלנו שכולם אפודים והיא לובשת ממתניה למטה – אי אפשר בשום ענין שיבא בגד העליון נגד התורפה, ואינה חוששת, שלא שייך לומר במלבושים כאלו שנתקפלו, ומעולם לא שמעתי לחוש אם נמצא כתם בבגד העליון או בסינר העליון שלה, אלא ודאי דבבגדים דידן אין לחוש לזה, ורק אם נתעסקה בכתמים אם אפשר ליתו תחת רגליה – תולין (שו"ת פנים מאירות ח"ב סי' קפג, סד"ט סי' קצ ס"ק מה, פתחי תשובה ס"ק כו). ומ"מ אע"פ שבגד תחתון צמוד הוי בדיקה טובה – יש להחליף גם הסדינים בז' נקיים (שיעורי שבט הלוי עהשו"ע סעי' יב וסעי' יח).

עוד כגרים של פול' – גרים פירושו 'חצי', והשיעור של 'גרים של פול', היינו הקטנית הקרויה 'פול' חולקים אותה לחצי כדרך שנחלקת בטבעיות בעוביה – שאז נעשה משטחה חלק, ועי"כ מודדים ע"ג הבגד וכדו'. והפוסקים התחילו לשער פולין כדי לתת לנו המידות שנשער בהן. והנה הפוסקים הקדמונים כתבו שיעורים שהם עצמם צריכים ביאור בשבילנו, כתבו דשיעורו הוא בגודל של תשע עדשות (שלש על שלש) שהם ל"ו שערות [היינו המרחק שבין שורה לשורה כמו שהן קבועות בגוף (רמ"א בהגה, ודלא כמ"כ בדרכי משה 'בראש') של אדם, והנכון לשער בפרק היד שהוא הזרוע שבין כף היד ובין הפרק, דשם משוער היטב הריח. וי"מ יניקת שורה – שיונקת חצי מהריח לכל צד – והיינו הך דקמייתא. ויש גורסים 'שערות', והבית יוסף דחה גירסתם. אמנם ציינו האחרונים למהרי"ו שכתב דאיכא למימר דהיינו הך. וכ"ה בדרישה בשמו אך לא כתב 'ואיכא למימר', אלא בפשיטת 'דחד שיעורא הוא', שהם ר"פ גרעיני שומשמין.

ובשו"ת מעיל צדקה (סי' כז) האריך לברר את מידת הגרים ולתרגמו למידות ימינו, וצייר בספרו שם את העגול שגודלו גרים, אך יש שינויים במהדורות הדפוס שהגדילו והקטינו הספר ולפ"ז נשתנה גודל הציור, ולפי מהדורת המחבר עצמו בדפוס הראשון (פראג תקי"ז) הוא עיגול בקוטר של 20 מ"מ בקירוב. אחרי המעיל צדקה הלכו רוב ככל האחרונים והחזיקו במידתו ושיעורו, וכתבו עליה שהיא יתד בל תמוט, ובראשם החכם צבי (סי' סז) וחתם סופר (כתש' סי' קנ וסי' קפב ובחידושי לטוגיין) ושו"ע הגר"ז (סי' קצ ס"ק יג) ולחם ושמלה (סי' קצ ס"ק יא) אלא שספר לחם ושמלה שלפנינו הדפיסו במהדורה מוקטנת ולפ"ז יוצא שם הציור קטן הרבה יותר מהמתא), וע"ע בפתחי תשובה (שם ס"ק י) ובדרכי תשובה (שם ס"ק מ). ואמנם הכרתי ופילתי חלק על המעיל צדקה, וכתב דשיעורו גדול מדי, אך עי' בסדרי טהרה (ס"ק י) שהביא ראיותיו ודחאם. הרבה מגדולי הדורות תפסו להורות לפי מטבע שהיתה מצויה בזמנם ובמקומם שהיתה כשיעור הנ"ל כדי להורות ממנה, אבל זה גרם קצת שינויים בשיעור כי לא תמיד היו מטבעות בשיעור השווה במדויק לגרים של המעיל צדקה. לפעמים נקטו מחמת כן שיעור לחומרא – במטבע קטנה יותר, אך לפעמים אף שיעור לקולא במטבע גדולה יותר, שהרי אין הכתמים בעיגול גמור ושוה, ובזמן השיעור שמשער בכיסוי המטבע או בראיית העין כבר כוללים הורדת המשחו שאין מצמצמים ממש, וממילא כבר אינו קולא. ובארץ ישראל בשנות ת"ש-תשי"ד נהגו לשער במטבעות המיל והפרוטה שהיו המטבעות הקטנות ביותר בשעתם והיו בקוטר של 20 מ"מ בקירוב כציור העיגול שבמעיל צדקה, ונוכר מטבע זו בספר טהרת בת ישראל להרב קלמן כהנא מהדורה ראשונה שיצא לאור בחיי החזון איש, אלא שבמהדורה שניה הגדיל קצת עד 21 מ"מ, ובמהדורות ג-ה כתוב להיפך להחמיר עד 19 מ"מ. וכן עולה מדברי החזון איש בקונטרס השיעורים (ס"ק טו), שכתב ששיעור שטח ב' גריסים הם 648 מ"מ, וא"כ גרים אחד שטחו 324 מ"מ, וקוטרו 20.3

מ"מ. והאר"ך בזה הגר"א זילבר שליט"א בספרו בירור הלכה (מהדו"ק יו"ד סי' קצ) כיד ה' הטובה עליו והעלה דלא שמענו דקדוק להקל בשיעור 21 מ"מ ואין להחמיר בשיעור 19 מ"מ, וכך עולה הדבר במדידה מדויקת של הציורים במעיל צדקה הנ"ל. עכ"ד. וע"ש שדן בציורי המעיל צדקה שאינם מלאים דיו בפנים, אלא שירטט הקו החיצוני, וצ"ע אם משערים עם הקו או בלעדיו, ויש בזה נפק"מ בשטח הכולל. ע"ש שציין שבספרי הגרא"ח נאה 'שיעורי תורה' 'שעורי ציון' ו'שיעורי מקוה' יש כמה סתירות, וכן בעוד כמה אחרונים, ובעיקר השיעורים המחודשים יש בזה אריכות דברים בסוגיות הש"ס והראשונים והאחרונים ז"ל, ואכמ"ל אלא בבירור שיעור המעיל צדקה המקובל. עכ"ד [נדפס בשנת תשל"ז]. אמנם הרבה מורי הוראה כהיום נטו להחמיר ומשערים בעיגול שבקוטר 19 מ"מ [נתנו סימן למטבע הקרוי 'אסימון' שהיו משתמשים בו בטלפונים הציבוריים, והיום גם מטבע זה כבר אינו בשימוש]. ע"י שו"ת שבט הלוי ח"ג סי' קיט אות ד, שיעורי שבט הלוי עהשו"ע סעי' ה, בדי השלחן ס"ק גג ובציונים ס"ק פה, ההלכה במשפחה ארחות הבית פ"כ סעי' ו [אך כתב שהוא שיעור המעיל צדקה והחזו"א – ואינו נכון], פתחי מגדים פרק ב סעי' ג, דרכי טהרה עמ' יט, ובהרבה מספרי הקיצורים שמצויים היום [ובספר מראה כהן פרק ג עמ' כג הביא את שתי הדיעות 19 ו-20]. ובפרדס שמחה (מקור המעיין ס"ק מז) וטהרת הבית (ח"א עמ' שסז, שע-שעא) הכריעו למסקנה 20 מ"מ ע"פ הבירור הלכה הנ"ל, וכ"ה בפשיטות בקיצור הלכות נדה (בויאר, סי' יא סעי' ד) [ויתכן שהכרעת ה-19 מ"מ נוצרה כי בחרו את המטבע הקרובה ביותר לשיעור 20 מ"מ, ולא היה כי אם את ה'אסימון' הנ"ל שקוטרו 19 מ"מ. וכ"מ בבירור הלכה שם, וע"י היטב בפתחי תשובה שם].

'עד כגריס' – יש לחקור אם תלוי בעובי הכתם, ולפעמים יהיה כתם עבה מאד פחות מכגריס שאם יתפשט יהיה יותר מכגריס, ולפעמים יש כתם דק מאד ובהיר בגודל יותר מכגריס שאם ירוכז לעובי רגיל יהיה פחות מכגריס (סדרי טהרה סוס"ק סא, לחם ושמלה ס"ק כא [אלא דמהשמטנו סיום דברי הסד"ט נראה שלמעשה הכריע כדלהלן]). ונראה דהכל לפי מה שבא לפני החכם, דלא נתנו חכמים דבריהם לשיעורין (ערוך השלחן סעי' לד, פחד יצחק ערך כתם שיעורו ודיניו [ע"ש היטב במו"מ], טהרת הבית עמ' שפא-שפג בשם אחרונים, ע"ש. וע"ע היטב בפתחי תשובה ס"ק ט).

'ואף על פי שלא הרגה' – עיין לקמן במחלוקת בגמרא, אבל כאן נקדים את יסוד ענין תליה במאכולת, ע"פ דברי הפוסקים כרבי חנינא בן אנטיגנוס שתולה במאכולת אע"פ שלא הרגה. הנה, בזמן חכמים היו מצויים ה'מאכולות' – הם הכינים, בכל מקום. עד כדי שאמרו התנאים בברייתא להלן 'אין לך כל מטה ומטה שאין בה כמה טיפי דם מאכולת'. על כן כשתקנו חכמים שאשה שמצאה כתם טמאה – אמרו ג"כ שזהו רק משיעור של גריס ומעלה, שכן עד שיעור זה תולין במאכולות שהן מצויות מאד, ומקילים שלא לתלות שבא מגופה של האשה. אבל במעל כגריס אין תולין לפי שלא מצויות מאכולות כ"כ גדולות שיהיה דמן יותר משיעור גריס. והנה דנו הפוסקים מה הדין בזמנם שאין שום מאכולת עם גודל דם כזה כשיעור גריס, ועוד דנו בזמננו אנו שאין מצויות בבגדינו מאכולות כלל (באופן סביר שיש לתלות כתמים בבגדים במאכולות מעוכות) אם יש לטהר כתם שהוא פחות מגודל כגריס. והכרעת רוב ככל האחרונים שכיון שכשגזרו חכמים על הכתמים לא היתה בכלל גזירתם אלא משיעור גריס ומעלה – א"כ אין בכוחנו לחדש חומרות מדעתנו ולטמא כתמים שפחותים מכגריס כיון שאף פעם לא נאסרו ע"י חכמים. ובראשי שיטה זו [לענין הראשון] עומדים המעיל צדקה (סי' כז) וחכם צבי (סי' סז) והחתם סופר (בתש" סי' קנ וסי' קפב ובחידושי לטוגיין) ועוד רבים [קבצם בטהרת הבית עמ' יב-יג, ועמ' שסח-שסט [אמנם יש עוד חולקים בזה, ע"ש]]. ו[לענין השני] שו"ת

אגרות משה (י"ד ח"ג סי' מו [ועע"ש סי' קמב אות ד]) ושול"ת חלקת יעקב (ח"ג סוסי" פ) ובדי השלחן (באורים עמ' קנה, וס"ק נו) וטהרת הבית (שם). ואמנם יש אחרונים שציינו לדברי היראים (סי' קצב, ובשלם סי' כו) שכתב דאין לתלות במאכולת עד כגריס אלא רק בגודל שידועים שדמה מכיל לפי שיקול הדעת, וכתב הלחם ושמלה (ס"ק יב) שאם היו האחרונים רואים את דברי היראים היו חוזרים בהם, וע"ע שלחן גבוה (ס"ק כג) ושול"ת רב פעלים (ח"א י"ד סי' לו). – אבל רוב האחרונים לא הכריעו כן, ועי' בתועפות ראם (על היראים שם) ופתחא זוטא (ס"ק ז) שביארו ביראים בטר איפכא. וגם משול"ת בשמים ראש (סי' קלה) שהביא הפתחי תשובה (ס"ק ט) אין ראייה כנודע, ואכמ"ל.

אמנם האחרונים דנו במקום שיצא דם ודאי מגופה, רק בלי הרגשה, אם נפסוק שבכ"ז טמאה רק מדרבנן (עי' לעיל ריש פרקין ובמה שכתבנו שם בס"ד) – האם ג"כ טמאה רק בשיעור כגריס ומעלה, או אף בפחות. י"א שגם בזה טמאה רק בשיעור כגריס ומעלה (תורת השלמים ריש סי' קפג, טהרת הבית עמ' יא ע"פ אחרונים). וי"א דבזה טמאה גם בפחות משיעור כגריס (משמעות הש"ך סי' קפג ס"ק ב, כרתי ופלתי שם ס"ק א, סדרי טהרה סי' קצ ס"ק סא ד"ה עוד ראיתי, טהרת הבית שם בשם אחרונים [וצ"ל שהם מודים לסברת המעיל צדקה חכ"צ וחת"ס דלעיל, שלא היתה מעולם גזירת חכמים על פחות מכגריס כי בזמנם היו מאכולת, – אלא דסבירא להו שכל זה בהיכא שהיה שייך בזמן חכמים עכ"פ שיהיה זה דם מאכולת, אבל בבא ודאי מגופה שגם בזמן חכמים עצמם ידעו שלא יכולים לתלות במאכולת – כן גזרו גם על פחות מכגריס. והוכיח הסדרי טהרה משיטת הרמב"ם שסובר שכתם על בשרה א"צ שיעור ומטמא גם בפחות מכגריס (עי' לעיל), ועל כרחק שהיתה גזירת כתמים גם על פחות מכגריס, כגון על גופה כיון שודאי לא בא מדם מאכולת. אמנם תוה"ש וסי"י יתרצו דדוקא על בשרה דלא שכיחי מאכולת כלל – תקנו חכמים אף בפחות מכגריס, אבל על בגדה שהיה שכיח בזמנם מאכולת – כבר לא אסרו בפחות מכגריס בשום גונא לעולם. והבן. ואמנם הסד"ט רמז לסברא זו וכתב דהוא דוחק, אך הוא כתב בסברא זו מצד 'לא פלוג', ויש לפרש יותר שכלל לא גזרו וכדלעיל ולא רק מצד 'לא פלוג'. ויש עוד להרחיב בזה, ואין כאן מקומו).

דתניא, הרגה ... – שלש דעות בדבר, לפי רשב"ג כל דין תליה הוא רק בהרגה, ואין תולין סתם. לפי חכמים תולין תמיד עד כתורמוס, שהוא שיעור פשפש (וגדול מכגריס שהוא שיעור מאכולת. ולפ"ז צ"ב מה כוונת רשב"ג לדבריהם אין סוף, ועי' מהרש"א), אע"פ שאינו מצוי כל כך. לפי רבי חנינא בן אנטיגנוס תולין עד כגריס שהוא שיעור מאכולת, אף אם לא הרגה, כי הם המאכולת מצויות, אבל אין תולין בפשפש כי אינו מצוי כ"כ, [אא"כ הרגה פשפש שאז יכולה לתלות בכתורמוס – עי' להלן]. ובגמרא קאמר רשב"ג בעצמו: 'נראין דברי רבי חנינא בן אנטיגנוס, וכדבריו אנו מורים'. הרי שהלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס, וכ"כ הבית יוסף (סי' קצ) בשם כל הפוסקים, וכ"פ בשו"ע (סי' קצ סעי' ה). ולכאורה צע"ג דברי הרמב"ם בפיהמ"ש שכתב: 'ואין הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס'. וכן העתיק הרע"ב בפיהמ"ש. וזה סותר לדברי עצמו ביד החזקה (רפ"ט מהל' איסורי ביאה) שכתב דתולה בכגריס אף אם לא הרגה, והיינו כרחב"א! וכן הקשה התוס' יו"ט שם. ובנחל אשכול (ח"א עמ' 100 אות יב) תירץ דהרמב"ם קאי עמש"כ לעיל מיניה שרחב"א אומר שתולין עד כגריס בלא הרגה מאכולת אבל בהרגה מאכולת יכולה לתלות יותר [ועי' בזה להלן] – ובזה אין הלכה כמותו, אלא תמיד תולה עד כגריס בלבד. וכ"כ באשכול שם [ובאשכול מהד' אלבעק אין הלכות נדה, ואכמ"ל]. ובפיהמ"ש לרמב"ם מהד' הר"י קאפח כתב שבכל כתבי היד וגם במה"ק הגירסא: 'הלכה כרבי חנינא בן אנטיגנוס', ולפ"ז לא קשיא מידי. והוא פלא.

'לדברי אין קץ ולדברי חברי אין סוף ... שאין לך כל מטה ומטה ... שאין לך כל סדין וסדין' – המפרשים דנו על שינוי הלשון בין 'קץ' ל'סוף' ובין 'מטה' ל'סדין'. בתוספות (ד"ה אין) כתבו לגבי השינוי בין 'מטה' ל'סדין', שרשב"ג אומר שיש טיפי דם מאכולות בכל מטה ומטה – אף של אנשים, לכן נקט לשון 'מטה', אבל בחכמים היינו שיש לאשה תמיד טיפי דם ממנה במקום משכבה – לכן נקט 'סדין'. עכ"ד. ופי' שאשה לא ישנה על המטה ללא שפורסת סדין, כי רגילה לראות (מעדני יו"ט עהרא"ש סי' ו אות ב). ועי' מי נדה שפי' פירוש אחר, שסדין הכוונה שיש כתמים עגולים, דלא תימא שחכמים טיהרו רק בעגול ולא במשוך, שהרי אין לך סדין שאין בו כתמים עגולים, וע"כ שגם עגול זה מגופא, ואם טיהרו אותו חכמים ע"כ שגם כתם משוך טיהרו. וצ"ע. עכ"ד [ולא הבנתי למה סדין זה דוקא טיפי דמים עגולים].

ולגבי 'קץ' ו'סוף' כתב המהרש"א ד'קץ' יש לפרש גם על ההתחלה [כמו "מקצה גבול מצרים ועד קצהו" (קין ישי, ועי' פתחי נדה)], וזה מה שאומר רשב"ג על עצמו שלדבריו אין התחלה, דאף בכתם כגריס טמאה. ולדברי חכמים אין 'סוף', שטיהרו אף ביותר מכגריס. וכ"כ בפ"י כתר כהונה על הספרי (במדבר פיסקא פה ס"ק רל), ע"ש. והסדרי טהרה פי' עפמש"כ הגמ' לעיל (יג ע"ב, ע"ש ובמש"כ שם) 'אין בן דוד בא עד שיכלו נשמות שבגוף', א"כ ע"י שרשב"ג מטמא כל אשה לבעלה – לא יביאו נשמות לעולם, ולא יהיה קץ ח"ו (וכתב בפתחי נדה שכ"כ רבי עמנואל חי ריקי בספרו מי נדה [נרפס בספרו אדרת אליהו ח"ב]). [ויש לציין דבתוספתא (פ"ז) כתוב בפשיטות בדברי רבן גמליאל: 'לדברי אין סוף ולדברי חברי אין סוף']. ויש שכתבו שהשינוי בתיבות 'מטה' ו'סדין' וכן 'קץ' ו'סוף' הוא ליפוי הלשון בלבד, ובאמת היינו הך, שכן "מקץ" מתרגמינן 'מסוף' (מעדני יו"ט שם, אמתחת בנימין, מתן בסתר). וע"ע עדות ביהוסף ומים חיים בסוגיין.

'תולה בפשפש ועד כתורמוס' – ולהלכה אין פוסקים כן, וכדלעיל, דתולין רק עד כגריס. אבל במקומות שהפשפשין מצויין ביותר – אפשר לתלות כל כתם עד כתורמוס (רשב"א בתוה"ב הקצר טו ע"ב, רבינו ירוחם רכא ע"ד, הר"ן והמאירי והרשב"ץ בסוגיין). אך יש חולקים על זה (הבית יוסף צידד בדעת הרא"ש אם מודה לזה, ונוטה דעתו יותר דהרא"ש פליג על הדעה הקודמת, גם במגיד משנה פ"ט מהא"ב הכ"ג כתב דמסתבר דגם הרמב"ם והרמב"ן פליגי על הדעה הקודמת, מדלא הזכירו דין זה, והב"ח נקט בפשיטות דהרא"ש פליג ושכן דעת הטור ושכן דעת השו"ע מדהשמיט דין זה).

אמנם, אם הרגה פשפש או הריחה ריחו שהוא ריח חזק וכנראה נהרג בסביבתה ונדבק בה – יכולה לתלות כל כתם עד כתורמוס (ראב"ד בבעלי הנפש, מאירי, רא"ש סי' ו, שו"ע סי' קצ סעי' ז). והקשו החוות דעת (ס"ק ז) והסדרי טהרה (ס"ק טו) כשהרגה פשפש למה שלא תתלה כתורמוס וכגריס, דהרי איבעיא להלן (נט ע"א) בנתעסקה בצפור כגריס אם יכולה לתלות עד שני גריסים, ופסקו הפוסקים וכ"פ השו"ע (סעי' כז) דתולה בשני גריסים, אחד משום ההתעסקות ואחד משום כל תליה במאכולת, וא"כ למה בהרגה מאכולת תולה רק עד כתורמוס (ובהרגה מאכולת לא קשיא שתתלה עד שני גריסין, שכיון שתמיד אומרים שתולין עד כגריס כי שמא הרגה מאכולת ולא אדעתה, א"כ כאן שיודעת שהרגה – אמרינן שהיא היא. וברור). הסד"ט נשאר בצ"ע, והחוות דעת תי' שדין פשפש למעשה הוא כדין מאכולת, שתולין רק פעם אחת וכנ"ל, רק כיון דלא שכיחי פשפשין – פליג רחב"א על רבנן ואומר שא"א בסתם לתלות בהם, אבל היכא שהרגה פשפש או היכא דשכיחי פשפשין – חזרו להיות כדין מאכולת, שאפשר לתלות בסתם עד כתורמוס, אבל רק פעם אחת, וכבמאכולת. עכ"ד. ולכאורה קשה מאד על דבריו מהגמ' להלן (נט ע"א) דבמצאה דם כשני גריסין ומאכולת רצופה בו – דעת ר' ינאי שטהורה וכ"פ הפוסקים

והשו"ע (סעי' כח), ולפי החוות דעת לכאורה צריך לומר ש'היא היא' ולתלות רק עד כגריס, וקשיא הלכתא אהלכתא. ועוד קשה הרי רבים חולקים וסוברים דגם במקום דשכיחי פשפשיין לא תולין בהם בסתם, וכדלעיל! ועוד קשה דבפשטות דין 'הרגה פשפש' הוא לא משום דרחב"א מודה בכה"ג לרבנן ומקבל את כל דיני מאכולת, אלא דהוי כנתעסקה בכתמים שיכולה לתלות עד הכמות של הדם שנתעסקה. ובאמת שהלחם ושמלה (ס"ק ל) הביא את דברי החוות דעת, וסיים: 'ודבריו החוקים'. ואולי כוונתו לקושיות הנ"ל. וכן ראיתי בס"ד בבית מאיר (סעי' ז) שכתב להדיא שאם הרגה פשפש תולה עד כתורמוס הוא דין פשוט מדיני נתעסקה בכתמים, ולכן למעשה יכולה לתלות עד כתורמוס וכגריס, כמו נתעסקה בציפור. אמנם נראה לתרץ את קושית החו"ד והסד"ט ללא חידוש דינו של הבית מאיר (והאירכתי בזה בס"ד בקובץ 'דבר אמת' ח"ה עמ' 81, ובספר זכרון 'תפארת בני' ח"א עמ' קנב, ואביא כאן בקצרה), דהנה שיעורי 'תורמוס' לפשפש (לרבנן) ו'גריס' למאכולת (לרחב"א) הם השיעורים היחידים שנתנו חכמים להתעסקות בכתמים, ויש לבאר שהם לקחו לקולא את שיעור הדם הגדול ביותר שיכול לבוא מפשפש וממאכולת שקיימים אי שם בעולם (וכמש"כ הרמב"ן והראב"ד והרשב"א שאם נודמן גריס יותר גדול – משערין בו, והובא בטור, וביארו הפרישה הב"ח והט"ז דקים להו לדו"ל דאיכא בנמצא מאכולת גדולה כמו גריס היותר גדול שבכל העולם), ואת הקולא הווי אפשר להקל רק פעם אחת, כמו שחכמים חידשו שנתלה במאכולת (או לרבנן בפשפש). אבל בדין נתעסקה בכתמים, שאנו תולין במדויק לפי הדם שיכול לבוא מהם – ללא להזקק לקולות חכמים – אפשר לתלות אפי' כמה וכמה. ולכן אפי' הרגה פשפש – אי אפשר לתלות כתורמוס וכגריס, כיון שאין השיעור 'תורמוס' מדין נתעסקה בכתמים אלא קולת חכמים, ולא הקילו אלא פעם אחת, ואפי' הרגה הרבה פשפשיין, אבל אה"נ אם תהרוג כ"כ הרבה פשפשיין שבודאי יש בהם יותר מכתורמוס – ודאי שיכולה לתלות כל מה שכנגד הדם הסביר, דלא גרע מנתעסקה בכתמים (וכן בהרגה הרבה מאכולת עד שודאי דמן יותר מכגריס – ע"י לקמן לגבי הרגה הרבה מאכולת), וכן כתב להדיא בשו"ע הגר"ז (ס"ק נה) והדגיש יסוד זה הנ"ל, ע"ש היטב (ואין להקשות ממש"כ הרשב"א בתוה"ב הארוך כב ע"א דאם אינה יודעת בבירור בכמה נתעסקה – תולה בו כל כתם באיזה שיעור שיהיה דכתמים דרבנן, וכתב הב"י הנ"ל דכו"ע מודו בזה. – דודאי אף לרשב"א אינה תולה יותר ממה שמסתבר שיכול להיות בעסק, משא"כ במאכולת חידוש חכמים היה לתלות כפי המאכולת הגדולה ביותר בעולם אע"פ שאינו מסתבר שהיתה לפנינו). אמנם הבית מאיר ס"ל דהתליה בפשפש בכתורמוס הוא מדין נתעסקה בכתמים הרגיל, ודמו הרגיל הוא כתורמוס (עכ"פ לפי רחב"א), ולא דמי למאכולת שאין דמו הרגיל כגריס ורק בזה (לרחב"א) היתה תקנת חכמים. וכדעת הבית מאיר מתבאר להדיא בדברי הראב"ד בבעלי הנפש (מהד' מוסד הרב קוק עמ' סא) והמאירי בסוגיין בשם גדולי המפרשים (הוא הראב"ד הנ"ל) שבפשפשיים תולה בתורמוסין כפי מה שהרגה, אם שניים ב' תורמוסין ואם שלשה ג' תורמוסין וכן עזה"ד (ומשמע שם שגורסים כן בגמרא עצמה), ורק במאכולת תולין פעם אחת בלבד. וע"י להלן.

תוד"ה וכדבריו ... 'ומיהו היכא דהרגה הרבה מאכולת או פשפש, תולה כפי מה שהרגה, מידי דהוי אשוק של טבחים' – הרא"ש (פ"ח ס"ו) כתב [לגבי מאכולת]: 'ולא פלוג רבנן בין הרגה הרבה להרגה מעט, לעולם אינה תולה יותר מכגריס'. ובחוות דעת (ס"ק ה) הבין בפשיטות דיש כאן מחלוקת תוס' ורא"ש, וכתב דמדברי השו"ע שלא חילק משמע דקיי"ל כהרא"ש דתמיד תולין עד כגריס, אפי' הרגה הרבה מאכולת. גם הרש"ש העיר בדברי התוס' שלכאורה הרא"ש פליג, ולפלא שהרא"ש לא הביא דבריהם אשר חביבים עליו, וגם לא דברו האחרונים בזה מאומה. עכ"ד. ועוד עיין בבית יוסף (ד"ה ומ"ש וכן אם הרגתו) דנסתפק אולי לומר דאם הריחה ריח פשפש [דריחו חזק מאד וודאי הרגתו],

תולה בו עד כמה שאפשר גם יותר מכתורמוס 'שמא שניים או שלושה היו או יותר'. ודחה למסקנה דאין להקל כ"כ לתלות שהיו כמה, ע"ש. א"כ מבואר מדבריו דבהרבה ודאי כמה פשפשים – כן תתלה לכמה תורמוסין, ולמה לא הזכיר את דברי הרא"ש, וגם קשה על החוות דעת שכתב שהשו"ע פסק כהרא"ש, והנה כאן רואים בבית יוסף דפשיטא ליה כהתוס'! גם צריכים להבין את עיקר טעם הרא"ש למה לא נתלה כפי מה שהרבה, ומאי שנא משוק של טבחים? וכל קושיות אלו יתיישבו בס"ד לפי מה שכתבנו לעיל, דמאכולת רגילה אין לה דם כגריס, וקולא מיוחדת חידשו חכמים לתלות עד הגדולה שבמאכולת שבעולם שיש בה שיעור דם כגריס, ועל כן אם הרבה הרבה מאכולת אינה יכולת להכפיל את הגריס כמספר המאכולת [וזה הפשט ברא"ש הנ"ל והדגיש בלשונו 'אינה תולה יותר מכגריס'] אלא רק תולה כפי הדם הרגיל שלהן לפי הכמות שהרבה [וזה הפשט בתוספות והדגישו בלשונם 'תולה כפי מה שהרבה' ולא כתבו להכפיל את מספר הגריסים], וממילא לא נחלקו התוס' והרא"ש כלל. אבל בפשט רגיל יש דם כתורמוס, וכדלעיל. וכן ראינו בראב"ד ומאירי דלעיל שכתבו להדיא דבמאכולת אין תולין יותר מפעם אחת. ואמנם בספר האשכול (אורבך, עמ' 100) כתב להדיא דבהרבה ב' וג' מאכולת – תולה עד ב' וג' גריסין, ע"ש. אך לא משום הכי נעביד מחלוקת בין התוס' והרא"ש [ובספר האשכול מהד' אלבעק אין הלכות נדה, ואכמ"ל].

'עיר שיש בה חזירים' – פרש"י: 'אוכלים שקצים ורמשים ומתיזים דם'. עכ"ל. אמנם בתוס' שאמרו שהיום לא נוהג דין זה כתבו: 'במקום שאין רגילות ליגע בהם חזירים'. משמע דס"ל דהקולא היא משום שהחזירים נוגעים בבני אדם ולא משום שמתזו. וברא"ש כשהביא את דברי תוספות כתב: 'שהרי הדבר ידוע שאין החזירים מתיזים דם', – הרי שהעדיף את טעם רש"י. ודו"ק.

'עיר שיש בה חזירים' – הא דנקט חזירים דוקא, אפשר לומר משום הא דשנינו (תענית כא ע"ב, וכ"ה בשו"ע ס' תרעו) דהחזירים מעיהן דומות לבני אדם, ומסתמא גם דמן, כי עיקר הדם בא מן המעינים [כנראה כוונתו לכל בני המעינים הכוללים גם את הכבד והלב (עי' רש"י ותוס' תולין נד ע"א) שהם מקור הדם (אחי הרא"ב הי"ו)] (עדות ביהוסף).

סיימתי פרק שמיני / תהי נא ביניכם וביני / ועל אף היותי עני / יוצרי בואת עזרני